

STOLETNE RAZPRTIJE ZARADI REKE MURE MED AVSTRIJO IN MADŽARSKO

IVAN ZELKO

Zaradi neuravnane in razdeljenega toka Mure so nastali že v prvi polovici 16. stoletja prepiri in tožbe, v katere so bili zapleteni prebivalci ob reki Muri.

Tomaž Széchy, zemljiški gospod gornjelen-davskega in murskosoboškega gospostva, je že v začetku 16. stoletja zavaroval svoja obširna posestva na prekmurski strani tako, da je dal zavoziti na svoji strani dve strugi, da se je tok reke Mure obrnil z vso silo na štajersko stran.

Ker je začela reka Mura izpodkopavati najrodovitnejše njive in se bližati celo hišam, so bili prebivalci Murskega polja prisiljeni pritožiti se pri vladi zaradi svojevoljne urav-nave Mure, ki jim je delala ogromno škodo.

Štajerski cesarski namestnik je stopil nato v dogovor s Tomažem Széchyjem. Ker se z dogovorom ni dalo nič doseči in je Mura vedno več zemljišč izpodkopavala, je štajerski cesarski namestnik poslal leta 1511 inženirja z zadostnim številom delavcev na Mursko polje, da bi z jezom preprečili večjo škodo. Toda delavci so komaj dva dni delali, že je planil grof Tomaž Széchy s svojimi ljudmi nanje in jih razpodil, inženirja pa odgnal s seboj in ga vrgel v ječo.¹

Kmalu nato je napravil grof Széchy z ma-džarskimi vojaki močne nasipe na štajerski strani in razpostavil nanje topove, da si ni nihče izmed tamkajšnjih prebivalcev upal blizu. Tako zavarovani so madžarski delavci izkopali tam tri precej široke jarke in reko Muro napeljali vanje. Potem so jez na ma-džarski strani še bolj utrdili in na spodnji strani naredili še en nasip. Zaradi tega se je Mura obrnila bolj na štajersko stran in njeni valovi so z vso silo butali v rahlo zemljišče, ki se je rušilo, da je bila groza. V kratkem času so izginili najlepši travniki in njive in čez nekaj let tudi tri vasi, in sicer: Pirovci, Pipovci in precejšen del sedanje Stare Nove vasi.

Deželna vlada je poslala leta 1524 tja ko-misarje. Toda komaj so dospeli k Muri z ogromno množico ljudi, je prihrumel Tomaž Széchy z vojaki in začel streljati s topovi in puškami na štajersko stran. Komisarji z dru-gimi ljudmi so se morali takoj umakniti, da si rešijo življenje.

Enako je ravnala in tok Mure silila na šta-jersko stran rodbina Bánffy, katere zemljišče se je razprostiralo od Dokležovja do (Dolnje) Lendave na madžarski strani.

Da bi se stanje na reki Muri uredilo, je vmes posegla vlada. Posebno pismo v tej

zadevi je poslal kralj Ludovik Tomažu Széchyju in Sigismundu Bánffyju.

Pismo se glasi:²

Conclusio propria Domini Regis

Ludovicus Dei gracia Rex Hungarie et Bohe-mie et caetera... fidelibus nostris magnificis Thome Zechy de Felsewlandwa comiti Comitatus Castriferrei, ac Sigismundo Bánffy de Alsolyndwa atque aliis subditis nostris quorum interest; et qui cum presentibus fuerint requi-siti salutem et graciam.

Serenissimus Princeps Dominus Ferdinandus Archidux Austrie et caetera — Sororius noster charissimus significavit nobis per literas et oratorem suum, in fluvio Mura quasdam clau-suras et aggeres vestro iussu esse factos, qui eius subditis magno forent incommodo, preser-tim cum fluvius obstaculis huiusmodi a cursu suo cohibitus et retentus, ad eorum terras re-dundaret. Rodans nos, ne id in damnum sue Se-renitatis, subditorumque suorum fieri permit-teremus, quandoquidem res nova esset, nec quinque tale antea in dicto fluvio factum fuis-set. Quamobrem fidelitate vestre mandamus harum serie, ut predictas clausuras seu aggeres novos, qui dicto Domino Archiduci, terrisque ac subditis suis iacturam faciunt, visis presen-tibus distrahi facere debeatis, nec quicquam innovare contra veterem consuetudinem pre-sumatis. Alioqui nos de congruo et opportuno remedio ita providebimus, ne idem. Dominus Archidux iustam de nobis habeat occasionem conquerendi. Secus igitur ne feceritis presen-tibus perlectis exhibendis restitutis.

Datum Bude in festo ad vincula beati Petri Apostoli. Anno Domini Millesimo quingentesi-mo vigesimo quarto.

Prevod:

Lasten sklep gospoda kralja.

Ludovik, po milosti božji kralj Madžarske in Češke itd., našim zvestim plemenitašem Toma-žu Széchyju iz Gornje Lendave, grofu Železne županije, in Sigismundu Bánffyju iz (Dolnje) Lendave in še drugim svojim podložnikom, ki jih zadeva, in ki bodo s tem pismom seznanjeni pozdrav in naklonjenost.

Presvetli knez gospod Ferdinand, nadvojvo-da Avstrije itd., naš predragi sestraneec nam je v pismu in po svojem poslancu sporočil, da so bile narejene po vašem povelju v reki Muri neke zapore in nasipi, ki povzročajo njegovim podložnikom veliko škodo, posebno ker je reka s temi ovirami v svojem toku zadrževana in zastavljena tako, da dere na njihovo zemljišče. Prosil nas je, naj tega ne dovolimo v škodo Njegove Presvetlosti in njegovih podložnikov,

ker je to zdaj novo stanje, kot da ne bi bilo kaj takega storjeno že prej petkrat v imenovani reki.

Zato vaši zanesljivosti tokrat ukazujemo, da morate, ko boste videli to pismo, odstraniti omenjene nove zapore ali nasipe, ki delajo škodo zemljišču nadvojvode in njegovim podložnikom, in da si ne drznete kaj novega narediti proti stari navadi. Sicer bomo s primernim in koristnim pripomočkom tako uredili, da isti gospod Nadvojvoda ne bo imel upravičenega povoda pritoževati se nad nami. Ko boste prebrali to pismo, torej drugače ne delajte, kakor da morate vzpostaviti prejšnje stanje.

Dano v Budi na praznik vezi apostola sv. Petra (1. avg.).

V Gospodovem letu 1524.

Deželni stanovi so se sicer pogosto pogajali s svojevoljnimi Madžari, posvetovali so se zdaj v Radgoni, zdaj v Gradcu, toda vlada Ludovika II. je bila preslaba ter si ni upala nastopiti strogo zoper madžarske plemiče.

Tudi Habsburžani niso upali postopati z odločnostjo, ker so se bali, da si bodo tako odtujili madžarske plemiče. Zato je ostalo vse pri starem leta in leta. Le reka Mura je dalje drla in spravila v nevarnost celo Murško polje.

Ko so Turki leta 1537 pobili pri Osijeku krščansko vojsko, je Ferdinand I. sprevidel, da utegne v kratkem potrebovati pomoč Štajercev. Zato je začel proti Madžarom postopati bolj odločno. Tudi Štajerci so v raznih skupščinah zahtevali od vlade nujno pomoč ter so pretili, da bodo svoje vojake poslali namesto proti Turkom na Madžarsko krotiti predrzne plemenitaše, ki so povzročali deželi toliko gorja.

Deželni glavar Janez baron Ungnad je torej spoznal za potrebno, da nastopi z vojaško silo proti graščakom Gornje in Dolnje Lendave.

V bitki pri Mohaču (1526) je padel Tomaž Széchy, ki je povzročil toliko škode na štajerski strani reke Mure. Za njim je zavladal nad murskosoboško-gornjelendavskim zemljiščem sin Štefan Széchy. Toda že leta 1537 je umrl. Nato je prevzela zemljišča Magdalena Széchy. Vendar je vrhovno oblast prevzel Aleksij Thurzó, ki je bil deželni sodnik (országbíró).³ Nekaj let je bil Aleksij Thurzó vrhovni zemljiški gospod nad gornjim Prekmurjem, nad zemljiščem Dobra in nad monoštrskim gospostvom (Szent Gotthárd) ter nad dolino reke Rabe do Körmenda.⁴

Aleksij Thurzó je bil zelo predrzen, zato so postajali prepiri med Štajerci in Madžari vedno bolj nevarni.

V juniju 1537 je dovolila štajerska deželna vlada pod zavetjem pešcev in konjenikov Ka-

cijanarjeve armade izkopati na madžarski strani več jarkov in s tem tok reke Mure vsaj toliko uravnavati, da bi ne delala Štajercem nove škode.

Thurzó je dal jarke takoj zasuti in z visokimi jezovi zavarovati. Potem je prignal 2000 oboroženih vojakov, ki so nasproti Hrastju napravili nov velikanski nasip. Zaradi tega so prišli Štajerci še v večjo nevarnost. Zato so se obrnili na Kacijanarja. Ta je pisal Aleksiju Thurzóju zelo ostro pismo in mu zagrozil, da bo takoj poklical nazaj vse Štajerske čete, ki se na Madžarskem bojujejo zoper Turke, če ne bo škodljivega nasipa takoj odstranil. To se sicer ni zgodilo, toda vojaki so morali zaradi skupnega prizadevanja Avstrije in Madžarske zoper Turke ostati v Slavoniji. Zato je (kralj) Ferdinand ukazal, naj se razprava o uravnavi reke Mure preloži za dva meseca. Dva meseca sta potekla in tudi pri zopetni obravnavi se ni s mogli sporazumeti. Zato so Štajerski deželni stanovi enoglasno sklenili: vsaki uravnavi reke Mure, ki bi se opravila na škodo Štajercev, se moramo upreti z vojaško silo.

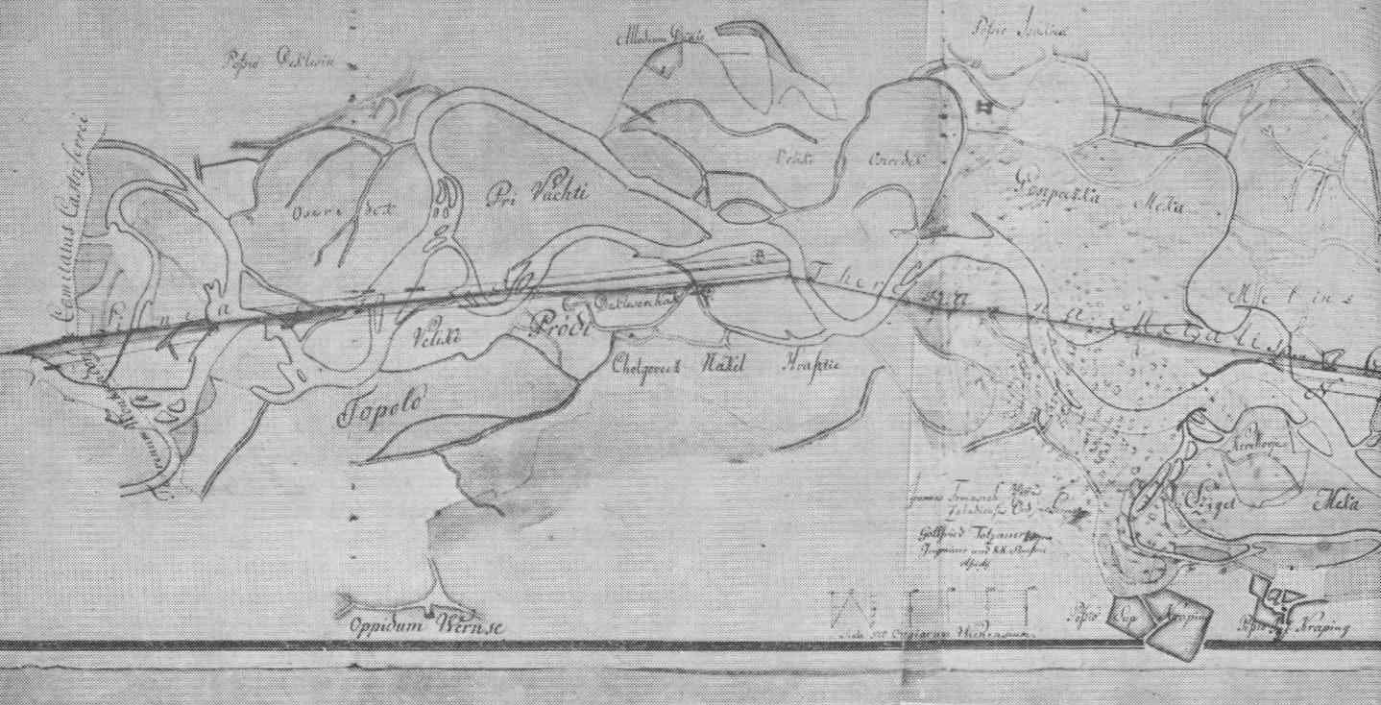
Že februarja leta 1538 so podložniki Aleksija Thurzója stari nasip, ki ga je voda izpodkopavala, tako obnovili, da se je reka Mura obrnila naravnost proti Veržeu.

V Radgoni so bile razprave o tem dejanju (31. marca in 28. okt. 1538). Ker so bile te razprave brez uspeha, so deželni stanovi januarja 1539 sklenili, da bodo kakor hitro bo nastopilo ugodno vreme, pod vodstvom deželnega glavarja odstranili tiste jezove in reko Muro napeljali v staro strugo. To se je tudi zgodilo. Ker so se Madžari upirali, je tekla kri na obeh straneh.

Aleksij Thurzó je kmalu zbral precejšnjo četo vojakov in delavcev ter je nameraval narediti nove nasipe. Najprej so Thurzója zlepa nagovarjali, naj nameravano delo opusti, kajti drugače bodo prisiljeni, da mu z vojaško silo to preprečijo.

Že so bili vojaki, pešci in konjeniki s topovi in drugim orožjem na poti v Radgono, ko kralj Ferdinand zapove tako Štajercem kot Madžarom, naj zavlada mir in ukaže slavnemu Nikolaju Jurišiču, naj pride s precejšnjo vojsko na Murško polje in skrbi za mir in red. Tako je prišel Jurišič v Veržej in dokler je tam bival, je vladal mir na obeh straneh reke Mure.

V poznejših letih so se enaki prepiri večkrat ponavljali. Mnogokrat je prišlo do krvavih prask, kajti eni so napadali druge in leto za letom je bilo slišati o medsebojnih ropih in nasilstvih. Reko Muro so potiskali zdaj sem, zdaj tja. V drugi polovici 16. stoletja so se nemirni duhovi polagoma poglobili,

Leta 1573 je bila velikanska povodenj, ki je naredila veliko škodo krajem ob reki Muri. Škoda je bila tako velika, da je trg Verzej 5. marca 1574 prosil, naj mu odpišejo ves davek.

Tudi v 17. in 18. stoletju so se Štajerci večkrat pritoževali nad Madžari, da so svojevolično spreminjali meje. Predvsem je veliko takih pritožb v veržejskem arhivu zoper beltinske graščake.

Šele za Marije Terezije je bila leta 1755 končno določena meja med Štajersko in Madžarsko. Tozadevna dela so naredili med 20. majem in 1. decembrom 1755, predvsem na zgornjem koncu reke Mure, od Radgone navzdol.

Za področje od Dokležovja do Verzeja in do Dolnje Bistrice sta naredila načrt za regulacijo reke Mure Janez Tomasich, geometer Zalske županije, in sicer leta 1799, ter *Gottfried Totzauer*, inženir in kraljevi cesarski cestni asistent, ko je obiskala kraje ob Muri posebna komisija.⁵

Naslov načrta za ureditev toka Mure se glasi:

MAPPA

Defluum fluvii Mura inter I. Ducatum Styriae et Comitatum Zaladiensem prout penes recentissime evoluti mensis Septembris intuitu canalium Deklesinensis et Bisztricensis celebratae commissionis ordinationem delineatus est exhibens.

Explicatio Litterarum

A. B.	Canalis Deklesinensis
C. D.	Praeclusurae terreae per Vernseenses factae

E. F. Canalis qui in sortem bonificationis praeclusurarum per Vernseenses factarum per comitatum Zaladiensem effodiendas appromissus est.

Nº 1º. 2º. Canalis qui Styris effodiendus ea conditione admittitur si I. Comitatus Castriferrei in obversum nihil habuerit cumque admiserit.

G. H. J. K. Sunt lineae punctatae normalis latitudinis canalisi Mautdorfiensis prout illum Styriacus geometra exponendum projectat

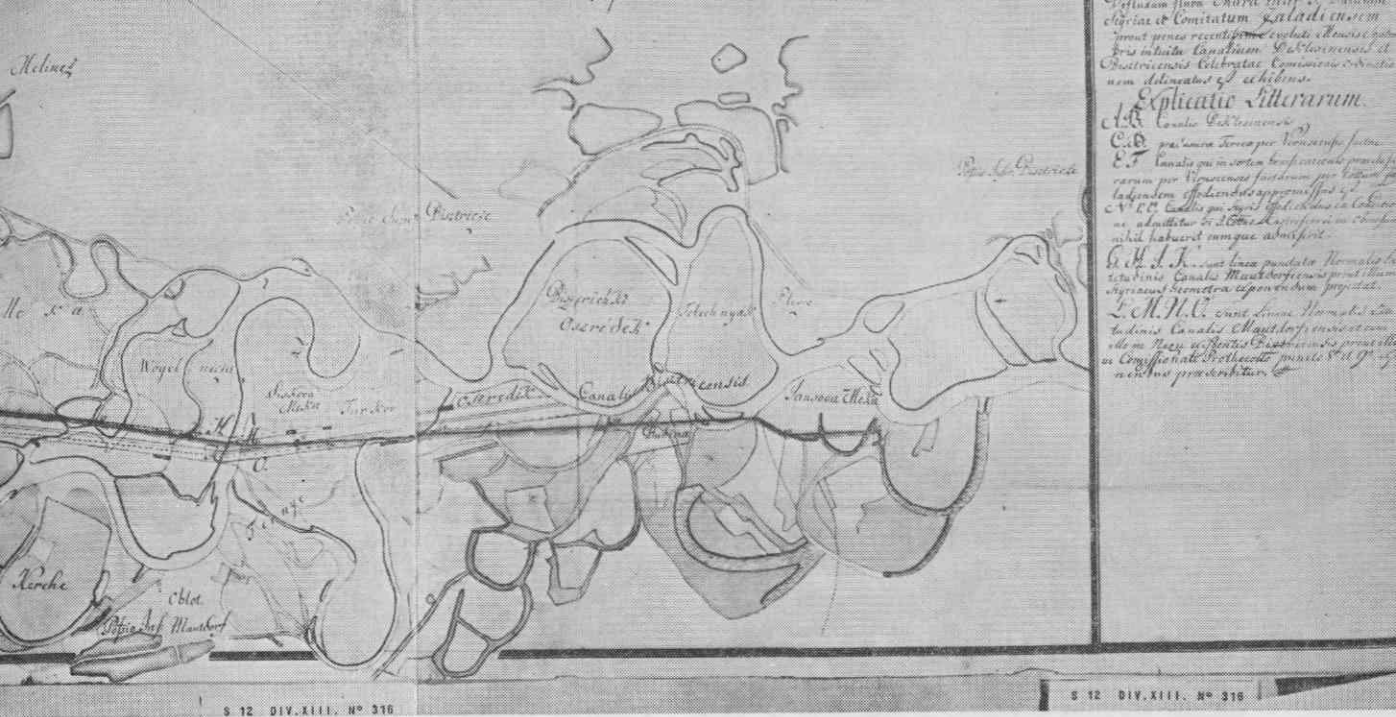
L. M. N. O. Sunt lineae normalis latitudinis canalisi Mautdorfiensis, et cum illo in nexu existentis Bisztricensis prout ille in comissionali Prothocolo puncto 8º. et 9º. exponendus praescribitur.

Prevod:

Pripravljen načrt (zemljevid), ki kaže tok reke Mure med vojvodino Štajersko in Zalsko županijo, kakor je bil začrtan glede na dokležovski in bistriški kanal po odredbi komisije, ki se je sestala konec pravkar minulega meseca septembra.

Razlaga črk

A. B.	Dokležovski kanal.
C. D.	Zemeljski nasipi, ki so jih naredili Verženci.
E. F.	Kanal, ki ga bo, kot je obljubila, izkopala Zalska županija, da se s tem utrdijo nasipi, ki so jih naredili Verženci.
Nº 1º. 2º.	Kanal, ki ga lahko izkopljejo Štajerci, če ne bo nasprotovala Železna županija in ga dovolila. (To področje je deloma že v Železni županiji).

G. H. J. K. To so pikčaste črte normalne širine kanala proti Moti, kakor ga načrtuje štajerski geometer, ker mora biti izpeljan.

L. M. N. O. To so črte normalne širine kanala ob Moti in z njim v zvezi že obstoječega bistriškega kanala, kot je bil predpisan v komisijskem protokolu pod št. 8. in 9., da se mora izpeljati.

Madžarska krajevna imena na zemljevidni karti:

Possessio Deklesin = Dokležovje; — possessio Isákócz = Izakovci; — possessio Melinc = Melinci; possessio Superior Bisztricz = Gornja Bistrica; — possessio Bisztricz = (Srednja) Bistrica; — possessio Inferior Bisztricz = Dolnja Bistrica.

Nemška krajevna imena na zemljevidni karti:

Inferior Kraping = Dolnje Krapje; — Superior Kraping = Gornje Krapje; — Inferior Mautdorf = Spodnja Mota; — Vernse = Veržeji; — [Wantseinendorf = Bunčani] Terrenum Wontsendorf = zemljišče Vučje vasi (?).

Ledinska imena na prekmurski strani:

Oszredek = Osredek = (rečni) otok; — Pri Vachtu = Pri straži; — Deklesovchak = Dokležovčak; — Allodium Dominale = Gosposki fevd; — Veliki Oszredek = Veliki osredek; — Goszpoczka Meka = Gosposka

Meka, meka = močvirnat pašnik ob reki; — Melinzka Meka = Melinčka Meka; — Wogelnicza = Vogelnica (pogorišče); — Siskova Meka = Žiškova Meka; — Turkov Oszredek = Turkov Osredek; — Bisztrichki Oszredek = Bistrički Osredek; — Telechnjak = Telečnjak; — Jansova Meka = Janšova Meka; — Pleszó (plesniv kraj?).

Ledinska imena na štajerski strani:

Veliki Pródi (prodovina; tudi die Flussinsel = osredek); — Topolo; — Cholgovecz; — Nakel; — Hrasztie = Hrastje; — Kerchovje = Krčovje; — Sziget Meka = Otok Meka (sziget = otok); — Kerche = Krče; — Ternye = Trnje; — Budina.

Po ledinskih imenih je razvidno, kako je bila reka Mura razdeljena in je tekla po mnogih stranskih strugah. To so deloma posledice, kako so v stoletjih potiskali tok reke Mure z ene strani na drugo. Seveda pri tem ni bilo krivo ljudstvo, ki je bivalo v bližini reke Mure, temveč samovoljni velikaši, ki so imeli vso oblast v svojih rokah.

OPOMBE

1. Fran Kovačič, Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Razprtije z Madjari zaradi Mure. V Mariboru 1926, 21—25. — 2. Pismo se sedaj hrani v Arhivu Slovenije. Ljubljana. — 3. Homán Bálint és Székü Gyula, Magyar történet, III. zv., Budapest, 1939, 74. — 4. Magyarország vármegyéi és városai. Vasvármegye. Budapest, 1898, 511. — 5. A Magyar Országos Levéltár térképeinek katalogusa. II. rész: 1202 — S. 12. Div. XIII. N° 316 — Budapest.